

Mikor a nap fölkel, Remete Szent Pál arra kéri remetetársát, Szent Antalt, hogy mivel halálát érzi közeledni, hozza el neki Szent Athanáz köpenyét s abba temesse el. Remete Szent Antal sírva fakad, hogy miért akarja ily hamar itthagyni a földön, kit csak oly rövid idő óta ismer, vagy miért nem viszi magával az égbe . . . De megértve Isten akaratát, elmegy s hazaérve, tanítványainak tiszteletteljes kérdésére, hol volt három napig s hová siet Athanáz köpenyével, kurtán azt válaszolja: Van ideje a hallgatásnak és van ideje a beszélgetésnek; azzal faképnél hagyja őket s ahogy csak öreg lábai bírják, iparkodik vissza.

Am bármilyen gyorsan teszi is meg az utat oda, Remete Szent Pált már halva találja, kimondhatatlan bánatára. Imádság közben halt meg — gyönyörű halál! — az ősegyház Orante alakjában, kiterjesztett karokkal, égre emelt arccal, térdenállva. Először ugyan még abban reménykedett, hogy él s melléje térdelt, de mikor nem hallotta szokásos fohászzkodásait, látta, hogy meghalt. Nagy sírva terítette ki a barlang előtt, majd mikor azon töprengett, hogyan is ásson sírt neki, nem lévén ásója, egyszerre két oroszlán rohant elő fájdalmas böggéssel a sivatagból s a holttest előtt feltúrták a földet, melybe Szent Antal aztán keresztény imákat és énekeket mondva, eltemette a puszta legnagyobb Szentjét, Remete Pált.

Ime, ez a szürkességében is ragyogó élet! Mely méltán bővölte meg a pilisi erdők első magyar remeteit, kik az ő fiainak, pálosoknak nevezték magukat, hogy az ő Istenbe merült, szent és csodálatos életét mindenkor példakép állítsák maguk és utódaik elé.

— r —

Remete Szent Pál egyháztörténelmi hatása

Irta: Dr. Nadas Zoltán

Remete Szent Pál élete a III. század folyamán és a IV. század első felében zajlott le. Talán helyesebb volna az a kifejezés, hogy lepergett az élete, mivel a kezdeti hullámszokásoktól és riadalmaktól eltekintve,

inkább úgy telt el, mint ahogy az imádkozó ujjai között leperegnek a rózsafüzér szemei. Életének javarészét ugyanis az egyiptomi Thaebais közelében, a nubiai sivatag kietlen pusztaságában és rejtett barlangjaiban töltötte. Először csak keresztény hite miatt menekült az üldöző Decius császár elől. Sógora azonban, feljelentésével, gondoskodott arról, hogy vissza ne térhessen s ily módon gazdátlanul maradt vagyonát megkaparinthassa. A kényszerű menekülésből azonban megelégedett és az elragadtatás mámoráig felcsapó boldog remeteélet fejlődött ki. Hosszú életét úgyszólván állandóan imádságban, elmélkedésben és virrasztásban töltötte, s mint ahogy Szent Jeromos írja, ruháját pálmaháncsból róttá össze, élelméről pedig az Úr gondoskodott, mint egykoron Illés prófétáéről: naponta holló hozott neki kenyeret szent visszavonultságába.

Szent Jeromos leírása szerint hosszú évtizedekig élt Szent Pál teljes magányosságban és csupán élete vége felé fedezte fel rejtekhelyét Remete Szent Antal égi útmutatás nyomán. De egyáltalán csodának kell-e tartanunk, hogy ezek az Istentől áthevült lelkek még a nagy távolságból is megsejtik egymás tartózkodási helyét? Hiszen az imádkozó lélek kisugárzása van olyan érzékeny, mint az emberi kéz által összeállított szeizmográf vagy egy rádiókészülék. Amikor Remete Szent Antal föllelte tartózkodási helyét, akkor Antal már nem volt egészen egyedül, hanem többen is melléje szegődtek és tanítására vártak. Mindenesetre Remete Szent Pál részben elsősege, másrészt pedig erre a kis közösségre gyakorolt indítása folytán megérdemli az «első remete» vagy a «princeps vitae monasticae», «a szerzetesi élet fejedelmének» a nevét, amellyel életrajzírói valamennyien kitüntetik. Hiszen példája mellett, amely további erős hullámokat adott a remeteség kezdő tüneteinek, abban látjuk jelentőségét, hogy ez a hatalmas társadalmi jelenség éppen az ő fogékony lelkében hozta az első hajtásokat.

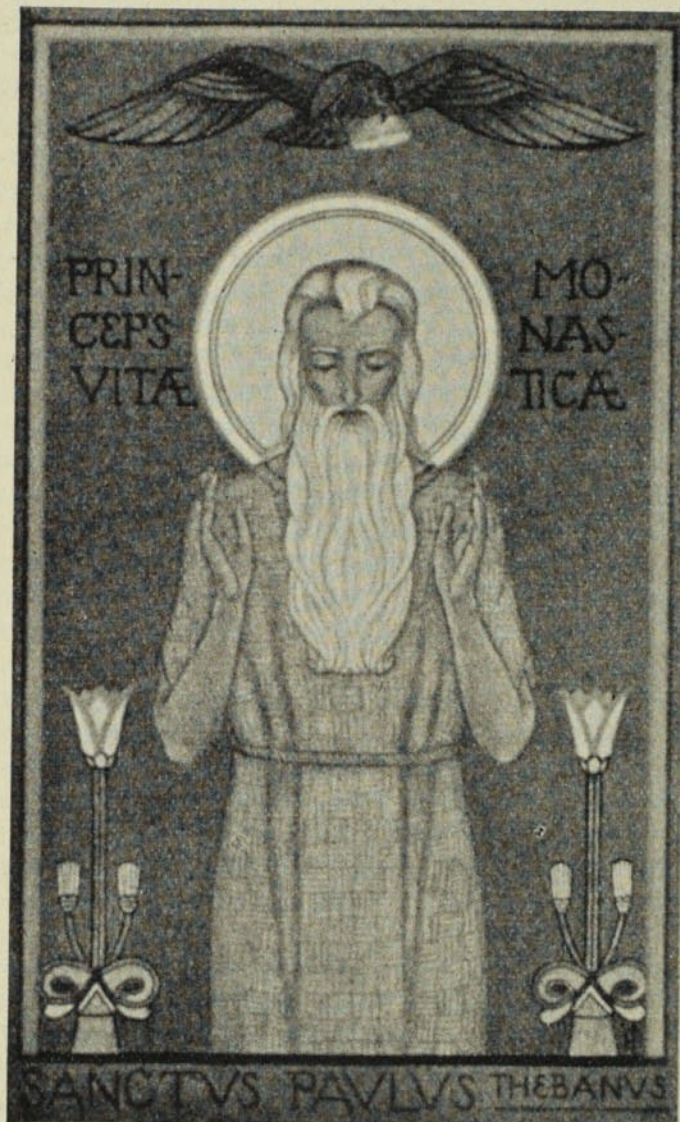
Hamarosan ugyanis már valósággal beláthatatlan volt azoknak a száma, akik a pusztába elvonulva töltötték le egész életüket. A IV. század második felében egész Egyiptom szinte hemzsegett a hatalmas remetecsoportoktól. Közöttük leghíresebbek voltak a nitriai és a sketisi telepek a mai Sidi el Barrani vidékén. Közép-Egyiptomban Oxyrynchus (a mai Belmesa) lett a remeteség központjává, ahol mintegy 20.000 férfi és nő egymástól elkülönülve, élte remeteéletét. Hatalmas volt még az arsinoei, más-

néven krokodilopolisi remeteség, nemkülönben a 10.000 serapioni remete közössége, amelynek lakói nyáron aratómunkát vállalva gondoskodtak önmagukról, fölöslegüket pedig a szegényeknek juttatták. Megérdemli az említést még a dioskurosi település is.

Hogy mi indította az emberek hatalmas tömegét a magány áhítata és rajta keresztül a lélek szárnyalása felé, azt nagyon nehéz volna egyetlen körülménnyel magyarázni. Ha ugyanis az üldözések lettek volna kizárólagos okai a jelenségnek, akkor az okok eltűnésével, magának a jelenségnek is szét kellett volna porlania. Kétségkívül hozzájárult ehhez a lehanyatló klasszikus kultúra fáradtsága (fin de siècle) és egy egész új kor körvonalainak a megsejtése. Hiszen hasonló jelenséget mutatott az Őszö-vetség drámai végkifejlete is a közös életet élő esszéekben, egyidűjég pedig Egyiptom földjén a terapeutákban. Amellett az előmozdító mozzanatok egész sorát lehetne felsorolni. Ilyenek voltak a római birodalomban a III. század közepén végigvonuló pestis, a barbárok egyre hevesebben jelentkező támadásai vagy pl. Egyiptom nehéz szociális helyzete részben a túlméretezett adók, részben azon körülmény miatt, hogy a megművelhető földnek csupán 2%-a volt azoknak a kezén, akik azt tulajdonképpen művelték. Még az emberi lélekben lappangó és a titokzatos Istenség felé irányuló kiengesztelődési vágy is hozzájárult, miként a görög-római kultúra flámenei és vesztaszúzei vagy a buddhizmus Szangha-szerzete is mutatja. Mindenesetre inkább a lélek belső világában kell a tulajdonképeni magyarázatot keresni, máskülönben nem kísérné végig ez a jelenség több-kevesebb megszakítással az emberi történelmet. Erre mutat egyébként az időről-időre fellépő chiliasta és adventista beállítottság is, amint eléggé megvolt ez az akkori kor apokrif irodalmában, valamint Papias, Justinus, Ireneus, Methodius és Lactantius várákozásában az Úr második eljövételére vonatkozólag. Kereszténység nélkül azonban mindezek csak elszigetelt vagy ismételten felbukkanó törpe jelenségek maradtak volna. A keresztény hit adta a legerősebb indítást, de ugyanakkor a legerősebb visszhangot is erre a jelenségre.

Megállapítható végül egy erős vágy is a természet után, amelyben immár nemcsak a bukolikus élet poézisét, hanem a keresztény világszemléletnek megfelelően, Isten keze nyomát is észreveszik. Szent Jeromos pl. ekként ír a remeteélet szépségeiről: «Nyáron a fák lombja alatt hűvösséget és magányt találunk. Ősszel a lehullott falevelekből

képződött ágy a szabad levegőn nyugvóhelyül kínálkozik számunkra. Tavasszal, midőn a rétek virágokkal ékeskednek, midőn a madarak fejünk felett csicseregnek, a zsol-tárok éneklése szerfölött kellemetes. Ha el-érkezik a tél, a hideg és a hó, nem kell fát vásárolnom, a szomszédos erdő olcsón szolgáltat elég fát, hogy meleg szobában viraszthassak vagy alhassak. Ám tartsa meg Róma magának zajos multságait; hadd

Beuroni iskola: A monasztikus élet fejedelme.

vörösödjék kegyetlen homokja a gladiátorok véréből; hadd rengessék folyton cirkuszát az esztelen tetszésnyilvánítások; hadd uralkodjék a fényűzés színházaiban... mi itt úgy gondolkodunk, hogy jó nekünk a mi Istenünkhöz ragaszkodnunk és belé vetni minden reménységünk.»

Az igazság kedvéért el kell ismernünk, hogy a remeteségben volt valami menekülés is a közösség vallási élete elől! Igaz, hogy ez csak elszigetelt jelenség maradt, reakció azzal a feltevessel szemben, hogy a társadalmi élet átvételével az Egyház bizonyos

elvilágiasodáson ment keresztül. A remeték egy része például menekül az egyházi hivatalok vállalásától. Idősebb Makárius csak kényszerűségből veszi fel az egyházi rendet, Izsák sketisi szerzetes a pusztába fut a felszentelés elől. Ammonius, a négy hosszú testvér egyike (*μακροὶ ἀδελφοί*) levágja a fülét, csak hogy ne kelljen püspökké lennie, Pachomius pedig megtiltja szerzeteseinek a felszentelést.

Az egész remeteség azonban ezzel ellentétben teljesen más hatást vált ki. Nem tud elszigetelődni véglegesen a világban élő kereszténységtől és az ebbe épített egyházi rendtől, sőt mélységes és igen üdvös hatással van rá. Ugyanakkor a hivatalos egyház is őszinte megbecsülésének ad kifejezést a remetékkel szemben és már csak nőtlenségük miatt is közülük választja a püspököket és a remeteség nyomában kialakuló kolostorok és szerzetesházak vezetőit.

A szerzetesség hatását érzékelteti a leírhatatlan lelkesedés is, amellyel Rómában fogadják a száműzött Szent Athanásiust, Alexandria püspökét és a kíséretében lévő két remetét. Elbeszéléseik lángot lobbanatnak a mélyebbérzésű keresztényekben, s hogy a hitnek hasonló szenzációit éljék át, egy-egy családban vagy külön összeállt közösségekben követik a remeteélet példáját.

Remete Szent Pál életformája elsősorban az akkor valamelyest lankadó keresztény közvéleményt rázza fel és szítja fel hamvadó zsarátnokát. Önkéntes katakombaéletével hatalmas lelki harcra edzi és vonultatja fel a kereszténységet, hogy a pogányságtól véglegesen átvegye az elhagyott társadalmi életterületeket.

Hatása azonban intézményesebb formában is tovább gyűrűzik, még pedig a szinte felmérhetetlen jelentőségű szerzetességben. A remetetelepekből ugyanis hamarosan szerzetesi közösségek alakulnak ki, amelyek az imádságot és a munkát egyaránt hivatásuknak tekintik és immár közösségben vagy éppen felosztva végzik. Egyiptom földjén Szent Pachomius már Remete Szent Pál életében elnyeri az ehhez való indítást, de csakhamar átcsap a mozgalom a Sinai-félszigeten keresztül Kis-Ázsiába és Konstantinápolyon át Nyugatra. Az egész kereszténység területén, nem egészen találó kifejezéssel élve, divatossá válik a szerzetesség, hogy aztán végleg meg is gyökeresedjék. A világiak pl. meglátogatják a remete- és szerzetestelepeket, hogy valósággal riportokat írjanak róluk. Egész irodalom foglalkozik velük. Így Palladius: *Historica Lausica*, Rufinus: *Historia monachorum*, Cas-

sianus: *De institutis cenobitarum*, ugyancsak tőle: *Collationes patrum*, Apophthegmata patrum vagy *Verba seniorum* c. gyűjtemények.

A remeteség és szerzetesség hamar kinőtte a maga kórtüneteit. A heroizmus azonban még ezekben is biztosította önmagával szemben az emberek felfigyelését és nagybecsülését. Nagy feltűnést keltettek pl. az oszlopokon élő stiliták. Antiochia közelében az idősebb Simon 37 évet töltött egy 15 méter magas oszlopon. Ugyanígy a pabulatorok, akik oly mértékben bízták magukat a természetre, hogy csupán füvekkel és gyökerekkel táplálkoztak. Nagyon foglalkoztatták az emberek fantáziáját az ú. n. akoiméták is, akik egymást felváltva szüntelenül, a közöséget számítva alvás nélkül imádták az Istent. A sarabaithák, remobothok és a girovágusok kóborlásukkal diszkreditálják némileg a hatalmas mozgalmat. Mindazáltal keleten is, nyugaton is hamar megtalálja a szerzetesség a maga életformáját és munkaterületét. A munka mindenütt szerepel, de míg a keletiek merőben aszkézist látnak az elvégzendő munkában, addig a nyugatiak Szent Benedek szellemében már az emberi élet kiszélesítését és felépítését akarják vele elősegíteni.

Egy alaposabb történelmi tanulmány valósággal beleszédíti az embert a nyugati szerzetesség hatalmas kultúrtörténelmi jelentőségébe. Az 529-ben megalakított Monte Cassino-i bencés ház és az ugyanitt megszervezett bencés élet nélkül ma Európa szegény és félvad ázsiai népek tanyája lenne. Ázsia határa minden földrajzi meghatározás ellenére is az Atlanti óceánig és a Földközi tengerig terjedne, a többi világrészeken pedig még mindig nomád természetes népek mutatnák be áldozatukat a bálványoknak.

Szent Benedek jelszava az «ora et labora», voltaképpen a megszervezett kereszténység hadüzenete volt a barbárság és a tudatlanság ellen. A bencések nyomában mindenütt a kegyetlenségig pogány erkölcsök megszelídülését és a babonás sötétségnek a szellem világosságába való felemelkedését lehetett tapasztalni. Ahol egy bencés-kolostort alapítottak, ott a könyvtár és a szerzetesek írószobái az emberi művelődést szolgálták, művészi érzékkel és bensőséggel felépített templomukban pedig Krisztus életese ményeinek és igazságainak a liturgikus színrehozatala a durva kedélyeket jámborságra és kegyeletre hangolta. Ugyanakkor kolostoruk valóságos mintagazdaságot termel ki, ahol az okszerű talajművelés, a mocsarak lecsapolása és kertgazdaság mutatják az utat az újonnan megtért pogányságnak a kultu-

rális és gazdasági emelkedés felé. Kolostori műhelyeikből kerülnek ki az ipar és a művészet remekei.

Ez a bencés-rend, ha kell önmagában megújulva (Clugny), ha kell új szerzetekké szétágazva (pl. ciszterciták), de felépíti Európát. Nélküle Európa közvéleménye még csak nem is ismerné azokat a problémákat, amelyek nevében manapság egyesek még az egyházat is merészelik támadni.

Bencések nélkül nem álltak volna elő pl. a koldulórendek, amelyek megkötötték a XII. század forradalmának a kerekét. Már pedig, ha ez akadálytalanul elszabadult volna, ma egyszerűen nincs Európa. Nem álltak volna elő a trinitáriusok, akik öt és félmilliárd aranyfranknyi értéken több mint 1 millió rabot váltottak ki török fogságból (köztük sok száz magyart is!) és akik közül 7215 szenvedett kihalált a kiszabaduló rabok helyett. Nem jöttek volna a lovagrendek, a kórházépítő irgalmasok, a legveszedelmesebb feladatokra vállalkozó jezsuiták és Európa középosztályát kiművelő tanítórendek. Elmaradtak volna a bernát-hegyi kanonokok, akik a Dora Baltea völgyéből a Rhône és az Isère völgyébe vezető hágókon 2153 és 2443 m magasságban építették meg kolostoraikat és hospitiumaikat a hóviharban eltévedt utasok megmentésére.

Remete Szent Pál eszméje és a nyomában kisarjadzó szerzetesség nélkül nem lett volna Szent Bonifác, Németország megtérítője; Szent Ágoston, Anglia apostola; Szent Patrik Írország missziós hőse; Szent Gellért a magyarok vértanu püspöke; nem lett volna VII. Gergely, Assisi Szent Ferenc, Albertus Magnus, Aquinói Szent Tamás, Vitri Jakab, aki megírta a «*Historia orientalis et occidentalis*»-t, Szentviktori Hugó, Petrus Lombardus, Kempis Tamás vagy akár Fráter György, hogy a magyar történelem egyik kiválóságát és a Pálos-rend büszkeségét említsük.

Remete Szent Pálnak az egész kereszténységet bevilágító reflektorfényéből még külön is gazdag fénykéve áradt ki hazánkra a Pálos-rend megalakulásával.

A XIII. század elején az egyetemes keresztény fellendülés idején az érzékenyebb lelkek nálunk is tömegestől a remeteségen át vélték megtalálni az Istenben való elmélyülésük útját. Éppen itt a Mecsek vidékén igen sok remete húzódott meg, nemkülönben a pilisi rengetegben. Az előbbieket Bertalan pécsi püspök, az utóbbiakat Özséb, esztergomi kanonok gyűjti össze. A két csoport a tatárjárás után 1246-ban talál egymásra. B. Özséb ad nekik otthont 1250-ben a Szent Kereszt-i kolostor felépítésével. Így alakult ki az egyetlen magyar

alapítású szerzet: Ordo Sancti Pauli primi eremitaie. Jóbáhagyásuk azonban csak 1308-ban történt meg, amikor Gentilis biboros a pápa teljhatalmú követe hazánkban járt a trónviszályok megszüntetése érdekében.

Ezeket a fehérruhás igazi magyar szerzeteseket a fejedelmek, a főurak és a nép egyaránt megszereti, s a szerzet gyönyörű hivatásra lel a pórnépnek és a főnemességnek mélységes keresztény és nemzeti szellemben való átfogásával.

Még IV. Béla megépíti a pilisi Szentlélek kolostort, Kun László a Szent László kolostort, Nagy Lajos pedig a máriavölgyi, máramarosremetei és a márianosztrai monostorokat. Maga Nagy Lajos oly nagy tisztelője volt a pálosok védőszentjének, Remete Szent Pálnak, hogy amikor Velencét négyéves háborúban legyőzte, a békefeltételek között szerepelt a Szent ott pihenő reliquiáinak a kiadása is (1384). A holttestet ekkor a királyi várkápolnában helyeztette el. A holttestem 1240-ben került Velencébe Konstantinápolyból, ahová még Mánuel görög császár vitette 1169-ben. 1386-ban viszik át ünnepélyesen a hatalmas budaszentlőrinci kolostorba, ahol díszes márványkoporsóban helyezik el. Ennek töredéke még ma is látható a Nemzeti Múzeumban. Dénes, pálos barát alkotta mint a késői gótikának igazi báját és a quattrocento utólérhetetlen természetességét. Erre is mondhatta volna a török követ: valóban Isten tanította őt, nem ember. A holttestem utóbb, a mohácsi vész idején, Trencsénbe került, Zapolai János vajda várába, amely azonban 1527-ben leégett s a maradványok elpusztultak. Csúpn a főbb kolostorokban szétszortott apróbb részek maradtak fenn. A szent holttestemével kapcsolatban sok hiteles csodát jegyeztek fel, mint Valentinus Hadnagio de Hungaria részletesen ismerteti munkájában. Bálint a budaszentlőrinci kolostorban élt a XIV. és XV. század fordulóján s mint hitszónok működött.

A kisebb-nagyobb pálos kolostorok, szám szerint 131-en, hamarosan ellepték az egész országot, a nyugati határszéltől a székely havasokig, a Kárpátok gerincétől egészen az Adria vizéig. Népszerűségük annyira nőtt, hogy még a németországi, lengyelországi, sőt a portugáliai remeték is hozzájuk kíváncskoztak csatlakozni. V. Mártonnak rendelkezést kellett kiadni, hogy egyetemes főnököt csakis Magyarországon tartott nagykáptalan választhat.

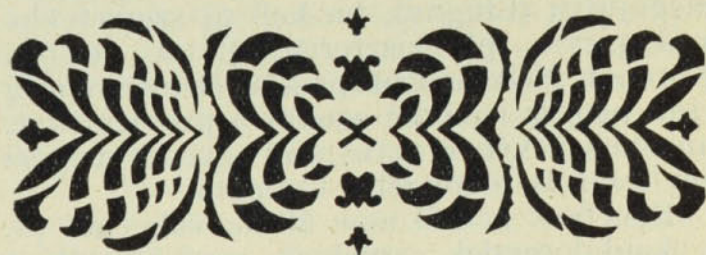
A pálosok lelkészkedésükkel, a művészetek ápolásával és a nép tanításával valóban feledhetetlen érdemeket szereztek maguk-

nak. A törökvész azonban annyira legyengítette a rendet, hogy Pázmány Péter esztergomi érsek, VIII. Orbánnak már a rend eltörlését, illetőleg a domonkosok felügyelete és vezetése alá történendő örökös rendelkezését ajánlja. Jóakarói azonban megmentik a szerzetet. Érdemes volt. 1640-től ugyanis megindul a felújulás szelleme. A rend ekkori generálisa Stassewsky Miklós megnyeri a legmagasabb előkelőségek kegyét és ennek nyomán megújulnak és ismét szaporodnak a pálos kolostorok. Sikerült a növendékeknek magasabb kiképzést nyújtani, úgy, hogy hamarosan a legkiválóbb rendtagokat tudják felmutatni. Soraikból kerül ki ebben az időben Esterházy Imre primás, Borkovics Márton és Széchenyi Pál kalocsai érsekek, Kéry János és Eszterházy Pál váci püspökök, valamint Nádasdy László csanádi püspök, nemkülönben kiváló írók, irodalomtörténeti értékek, mint Ányos Pál, Verseghy Ferenc és Virág Benedek.

Aki cáfolatát akarja látni az egyesek által felmelegített és kellemetlenkedés céljából újra meg újra kiröpített «barokk-katolicizmus», meg holmi «Habsburg-katolicizmus» elnevezésű vádaknak, az gondoljon a magyar XVIII. század pálosrendjére. Annyira magyarnak és szellemileg annyira termékenynek bizonyult, hogy Mária Teréziának is már szálka volt a szemében, II. József pedig eleinte csak megbolygatta kicsinyes rendelkezéseivel a rend belső életét, majd 1786 február 7-én egész birodalma területén eltörölte. Az isteni Gondviselés folytán az orosz területekre nem terjedt ki II. József pusztító kezemunkája, Krakóban és Czenstochowában meghúzódhattak a pálos-szerzetesek. Azt is gondviselés szerűnek kell találnunk, hogy innen épp idejében tértek vissza az édes anyaföldre, Magyarországra, mert rejtekhelyük felett nemrégiben suhant végig a háború véres szárnya és gyilkos árnyéka. Remete Szent Pál egyéniségének magyarországi hajtása megmenekült a pusztulástól.

Amikor a régiek fülükhöz emelték a tengeri csigákat és hallották bennük a zúgó sustorgást, úgy magyarázták, hogy az óceán morajlik bennük, ahonnet valók. Hasonlóképen a szentekből is isteni erő árad ki, amelyből voltaképpen kinöttek. Olyanok ezért, mint az állócsillagok, amelyek közül akárhány már szét is robbant, de fényük még évmilliók után is látható, a sugárzásuk még mindig árad felénk a világürből. Reméljük, hogy Remete Szent Pál is még nagyon sokáig fogja sugározni az egyetemes egyházra, meg édes hazánkra isteni energiáit, hogy a pálosok ősi szellemben, hatalmas

méretekben és diadalmasan kapcsolódhasanak bele az új magyar népművelés korszerű, pillérépítő munkájába.

A nosztrai hárszemete¹

Irta: Gulácsy Irén

Beérkeztek.

Rövidesen kótogás neszelt belülről. Minden lépésnél megkétszereződött. Előbb koppan, utóbb meg csattant, mint a légyecsapó. Majd sebeset kanyarodott a zárban a kulcs.

A kaput egy bőszejű, buksifejű barát — a kapusbarát — nyitotta ki. Papucsszerű sólyapipellőt viselt mezítlábra. A sólyát szíjdarab övezte a lábfeje nyergére. Talpa nyersbőr, a sarka faszarok. Ez okozta a koppanást, a kiterítettség lábujj, nagy férfitalp pedig a légyecsapó munkálkodására emlékeztető csattanást. A barát többi testére jószövetű gyapjúcsuha terült. Buckós fejére semmi. Az födetlen volt, kurtára nyírt és elállt a két füle, mint a fülesfazéknak. A fráter ábrázata afféle jobbagyszabású, széles parasztcarc. De azért megnyerő. Egy gyermek kedves ártatlansága derengett rajta, és az a tejharmatos rózsapír, mely szintén a gyermekek sajátossága szokott lenni. No meg a szerzeteseké, akikbe nemigen erőszakolják a húst...

A barátnak örömtől ragyogott a tömpe orra hegye is. Úgy szegte előre a világító szevendéket, mint aki vívóállásba toppan, vagy győzelmi zászlót emel valami vár ormán. Hangja dörrent, ahogy *ávét*-t kiáltott. (Katona lehetett korábbi életében.)

Lajos régi ismerősként köszöntötte és Szörény testvérnek nevezte.

Mindjárt a többiek felől tudakozott nála. Fényt látott volt a felső ablakokból kiszűrődni.

Kiderült, hogy a kései óra ellenére is, valóban fenn baglyoskodnak még a bará tok...

Voltak szép nagy bokorral; ifjak és öregek, kicsiny és meredek alakúak, előkelők és közrendből lévők. De egyformán boldogoknak látszottak mind. Szorongva nyomultak a tiszteletszabta távolságban. Matutিনি gyertyája valamennyinek a kezében égett.

¹ Szemelvény a kitűnő író *«Nagy Lajos király»* c. regényéből.